

EL CORSARISME COM A INSTITUCIÓ MARÍTIMA; ELS JUDICIS DE PRESES A MALLORCA (1654-1687)

Gonçal López Nadal
Universitat de les Illes Balears

Com ja he pogut constatar públicament en diferents ocasions¹, un dels distintius propis del corsarisme i que serveix per a diferenciar-lo de la pirateria consisteix en el seu caire institucional; dit d'una altra manera, la seva subjecció a les lleis. En suma, parafrasejant el gran historiador de la mar Michel Mollat de Jourdin, existeix un cors reglamentat enfront d'una pirateria salvatge².

La institucionalització del cors es contempla mitjançant l'existència de diversos elements jurídics que consoliden progressivament la seva legítima natura. Hom deu remarcar, per exemple, la necessitat que tenien els armadors d'obtenir una patent per a emprendre l'expedició, llicència on queden molt clars alguns aspectes de relleu, com quins són els enemics a depredar i per quant de temps ha de durar l'expedició, fent referència explícita de les normatives que reglamenten aquest tipus de navegació. Juntament amb les llicències, les fiances a lliurar a la capitania General del Regne, així com el vist i plau notarial que rubrica el correcte enllestiment del vaixell abans de salpar, confereixen precisament aquesta idiosincràsia peculiar del robatori legal a la qual respon la navegació en cors.

Per si tot això no fos suficient, durant i després del viatge, també calia aplicar el marcat per la llei. Les escomeses només es podien fer als enemics –ja bé als que podríem tenir com a *estructurals*, enemics sempiterns com són els anomenats “de la fe”; ja bé els més aviat *conjunturals*, enemics diguem-ne polítics, esmentats documentalment com “de la corona”. Quant a aquests darrers, les intervencions tampoc es podien efectuar de qualsevol manera; així, per posar un exemple, no es podia canviar de pavelló per tal de poder atreure més fàcilment la futura presa. Per una altra banda, tot tipus d'incident havia de restar escrit al llibre de viatge, podent esdevenir posteriorment aquest registre una eina decisiva per a la seva resolució per part del Tribunal format per dita causa. I és que, com a manifestació irrefutable del caire institucional que posseeix el cors, les seves aprehensions, un pic conduïdes a port, precisaven d'una sentència favorable abans de procedir al seu inventari i, seguidament, a fer el corresponent repartiment entre els distints partícips del negoci corsari: armadors, capitans, oficials i mariners.

1. G. LÓPEZ NADAL “L'impost a les preses per mar: el Quint Reial”, *Fiscalitat estatal i hisenda local* (ss. XVI-XIX): *funcionament i repercussions socials*. Palma de Mallorca, 1988, 301-312; i “El corsarismo como institución: la Ordenanza General de Corso de 1621” *I Coloquio de Historia Económica Marítima*. Barcelona, 1992 (en premsa).

2. “De la piraterie sauvage à la course reglementée: XIIIe-XVe siècles”, *Course et Piraterie*. París, 1975, I. 162-184.

Efectivament, com tindrem ocasió d'exposar detalladament en la nostra comunicació, el darrer element que atorga el caire institucional a la navegació en cors, el representen els judicis de les preses al tribunal de la màxima institució administrativa del port on arriben els corsaris. De fet, segons la llei, els capitans i/o patrons havien de conduir les captures al port de partida; tot i així, per motius fonamentalment estratègics, prou sovint les preses eren traslladades a altres indrets, ports aliats o "neutrals" on se'n desfeien. Teòricament, emperò, abans de vendre-les (buc i mercaderies) havien de ser sotmeses a procés judicial. I dic teòricament car en la pràctica sembla del tot lícit sospitar que sovint (hom diria, la majoria de les vegades i amb l'aquiescència dels dirigents portuaris) aquests requisits no es complien escrupolosament. D'aquesta manera, els corsaris podien vendre ràpidament la captura, i sense haver-la d'arrossegar, reemprenien les expedicions pels litorals propers, sense haver d'acudir cada pic al seu al port. Una vegada més, doncs, serem testimonis de l'aleatorietat que regna entre la història de les institucions i la més pròpiament dels fets reals; és a dir, entre la d'una mera teoria i la de la seva efectiva aplicació.

Precisament entre ambdues realitats discorre el discurs del cors, la qual cosa fa que, palesant-se la similitudfactual imperant entre aquest fenomen i la pirateria, en situacions conflictives no tinguem altre remei que recórrer a la teoria, almenys per a poder estudiar-los. I, ací, els judicis de les preses fetes pels corsaris es manifesten com un dels signes més llampants d'aitals distincions.

Centrem l'atenció sobre aquests processos i assenyalen, d'entrada, una sèrie de característiques on es palesen les contradiccions inherents al fenomen del cors, especialment en tractar-se d'unes operacions que, si bé no es pretenen allunyar dels codis que reglamenten les activitats marítimes –preferentment, de signe comercial i militar–, prou difícilment, per motius estratègics, poden mantenir una estricta legalitat en les seves formes d'actuar.

Per començar, hom deu fer esment a allò que podríem considerar com l'origen del reconeixement internacional sobre la necessitat d'enjutar les captures fetes pels corsaris. No dispòs personalment de cap referència documental al respecte –és a dir, de cap Pragmàtica, Cèdula Reial, Dictaminació ...–. En el seu estudi sobre el cors marítim, el "jurista de la mar" José Luis de Azcárraga y Bustamante considera el judici de les preses com una de les tres condicions imposades perquè la guerra de cors sigui una acció legítima; les altres dues són les ja esmentades: la patent i la fiança. Pertocant els processos judicials, aqueix autor escriu³:

"El origen de la tercera cláusula, o sea la relativa al sometimiento de las presas a un determinado Tribunal, arranca de una ley dictada por el Parlamento inglés en 1414, por la que se exigía que las presas hechas por los corsarios fuesen otorgadas a los "conservadores de la patria" antes de que los captores fuesen declarados propietarios legales".

Hom no ha trobat al material de primera mà cap prova que constati aquesta clàusula i, per tant, resulta, si més no, poc consistent pretendre extrapolar aquesta dictaminació de la marina anglosaxona. Tot i així, atès l'interès de les màximes autoritats en controlar la navegació en cors, sembla oportú pensar que, d'una manera o d'una altra, es podia donar un cert intervencionisme reial sobre aquestes activitats exercides pels respectius súbdits. L'origen del quint –impost que el rei es cobrava de les captures fetes per mar i terra– segons afirma Azcárraga⁴, bé pot servir de pauta al respecte.

Deixem de banda els pocs clars orígens sobre dit condicionament i parlem d'ell partint de la seva presència explícita al primer dels elements que imprimeix el caire institucional del cors: la patent. A la documentació analitzada, són força nombroses les sol·licituds

3. J. L. de AZCÁRRAGA y BUSTAMANTE. *El corso marítimo*. Madrid, 1970, p. 92.

4. "La doctrina de la regalía del quinto, de antiquísimos antecesentes, quedó perfectamente definida en la partida II, título XXV Ley 4ª." *EL corso ...*, 96.

per part d'un armador – o d'un capità/o patró – per tal d'obtenir una llicència reial per a corsejar. En elles, i en la corresponent concessió per part del virrei, encara que no sempre s'al·ludeixi directament als judicis, el demandant (o el representant reial quan l'atorga) refereix expressament el seu compromís a lliurar les captures a la determinació del representat reial prèviament al repartiment de botí. A 20 de maig de 1675, el Comte de Fuenc Lara, virrei i capità general del regne de Mallorca, concedeix patent, per sortir en cors, al patró Miquel Fàbregues; deprés d'esmentar les reglamentacions vigents – Ordenança de desembre de 1621 i Reials Despatxos d'agost de 1623 i setembre de 1624 –, hom pot llegir el següent⁵:

“... con calidad y expresa condicion que ha de traer o remitir a esta ciudad las presas que hiciere juntamente con los cavos de las embarcaciones apressadas y los papeles assi de cargaços que llevar como el cartulario de los escrivanos de dichas embarcaciones para hacer las averiguaciones de ser bien hechas, o no, las presas y si se ha cumplido con todo lo ordenado en nuestra licencia, de todo lo qual se ha de conozer en el Tribunal desta Capitania General y juntamente se ha de hazer inventario ante el Secretario de ella de todo lo que se hallare en dichos vaxeles y embarcaciones que apresare todo lo qual ha de manifestar enteramente el dicho patron y hecha la declaracion si saliere a su favor y no antes podran vender y beneficiar a su voluntad las dichas presas”

Resta clar, doncs, la necessitat de gaudir d'una sentència favorable per part del Capità General com a condició *sine quan* prèvia al repartiment de la captura.

Hem fet referència a l'Ordenança General de Cors de 1621, així com a les seves *addendes* de 1621 i 1624, com a normatives vigents en dita matèria durant la resta de la centúria del XVII. En elles, curiosament, la subjecció de les preses a judici no es fa de forma gaire clara, sinó més aviat d'una manera indirecta, especialment en al·ludir *la causa* emprant terminis propis del procés judicial a seguir⁶. Dos són els paràgrafs on s'adverteix dita observació. En el primer, curiosament, es relaciona amb al·lusió a les conduccions als altres ports, situació abans comentada i que mereixerà així mateix d'una reforma explícita en la primera modificació de 1623; el text és com segueix:

“Los dichos Armadores han de dar fianzas de que las presas que hizieren no las venderan ni repartiran si no fuere en la ciudad o lugar donde se hubiere armado el tal navio o navios, donde las han de llevar: y si en otra parte lo hizieren por necesidad, sea con licencia del Virrey, Capitan General o Governador o Corregidor de la dicha parte donde se huviere hecho la armaçon; y el Virrey, Governador o Justicia Ordinaria que huviere tomado las fianzas determinara las causas de tales presas en primera instancia conforme a justicia y otorgara las apelaciones en lo que de derecho hubiere lugar para el dicho mi Consejo de Guerra”.

Malauradament, no comptam amb permissos explícits per part de les autoritats esmentades on es reflecteixin aquestes situacions, ja pel que afecta la possibilitat de conduir les captures a altres indrets, ja pel que pertoca la competència en la matèria judicial de la qual tractam. Sabem, nogensmenys, que aitals desviacions es produïen amb molta normalitat; els corsaris mallorquins, com els celandesos de Flessinga, recalaven regularment al port de Liorna i, a l'empara de la seva constitució (*la Livornina*), aconseguïen lliurar-se de la presa poguent seguir les seves operacions pels litorals toscans i el mar Tirrè⁷. Segurament, pel millor aprofitament del cors, aquest capítol coneixeria una esmena en la primera modificació de l'Ordenança, la corresponent al Despatx de dia 27 d'agost de 1623. En aquesta nova clàusula, la darrera de dita Cèdula, es fa igualment un clar esment a les causes

5. ARXIU DE LA CORONAD'ARAGÓ (=ACA) *Consell d'Aragó. Secretaria de Mallorca (=U) Lligall (l.)* 998. La negreta és meua.

6. L'Ordenança General de Corso de 1621 – i les *addendes* corresponents de 1623 i 1624 – es troba íntegrament transcrita en G. LÓPEZ NADAL, *El corsarisme mallorquí a la Mediterrània occidental, 1652-1698: un comerç forçat*. Barcelona, 1986, Apèndix Documental I, 485-489. Vegeu, també, *supra* nota 1.

7. G. LÓPEZ NADAL, *El corsarisme ...*, 286-317.

judicials, atorgant el dret d'apel·lació –com podrem constatar més tard– al Consell de Guerra. El text és com segueix⁸:

“Considerando el inconveniente, daño y costa que se seguira a los dichos Armadores de llevar las presas que hizieren a las partes donde huvieren salido, como lo dispone la dicha Ordenança, tengo por bien y les permito que puedan llevar las dichas presas a la parte que mas comoda y cerca le estuviere; con que si huviere Virrey, Capitan General, Governador, Corregidor, Alcalde Mayor o Uistitia mia (con que no sean Alcaldes ordinarios ni en tierras de Señorio) conozcan ellos de las causas de las presas en primera instancia procediendo en ella conforme a derecho y otorgando las apelaciones para ante mi Consejo de Guerra, en los casos que de derecho huviere lugar; y que enbien a él testimonio de las sentencias, con relacion de la causa y copia del inventario; y otro testimonio a la parte donde salio a corsear, para que en todas ellas aya la cuenta y razon que conviene y se sepa la justificación con que se huviere procedido”.

Com s'ha dit abans, a la ingent documentació examinada predomina el silenci pertocant les intervencions dels dirigents esmentats en els processos judicials generats per intervencions corsàries, de no ser que aquestes pressuposassin importants litigis entre els corsaris i les seves víctimes. És clar que la major part d'aqueixos problemes sorgirien en ports neutrals, en lloc d'indrets sota sobirania del Rei Catòlic, on de bon segur els respectius *alter nos* harien actuat al respecte. Hom no sap amb precisió de les prerrogatives que tenien els còsols i altres representants reials en els afers de cors; per una altra banda, cal plantejar-se si en ports francs, com a Liorna, la intensa dinàmica mercantil recomanava la celebració dels judicis de les captures corsàries que hi eren conduïdes.

L'altre paràgraf de l'Ordenança General que al·ludeix els judicis diu el següent⁹:

“Considerando los grandes daños que reciben mis vassallos y confederados de tantos corsarios y piratas como andan en la mar infestandola y siendo justo ayudar a los armadores para que se animen a los gastos que han de hazer contra ellos, Declaro y mando que las presas que quitan a los enemigos y Piratas que constare haver estado en su poder veynte y quatro horas en cualquier parte que sea, se entienda ser de buena presa para los dichos Armadores”.

Sense entrar en consideracions quant al seu contingut global, hom remarcarà l'expressió *buena presa*, la qual cosa –sembla lícit– implica una consideració prèvia sobre la validesa, o no, de la captura realitzada. Cal, a la vegada, subratllar la predisposició reial d'afavorir la causa del cors facilitant, en la mesura de les seves possibilitats –i, aquí, legitimant–, tota circumstància que pogués esdevenir un entrebanc per a la seva pràctica¹⁰.

Quant a la seva realització, hom pot constatar que els processos judicials relacionats amb els afers de cors tenien lloc al Tribunal de la Capitania General i, generalment, eren presidits pel Virrei (Lloctinent o Capità General)¹¹. Segons consta pels registres analitzats, sovint representaven llargues relacions derivades de les declaracions del capturador i de la víctima. Seguien llavors els testimonis dels tripulants del buc corsari, els quals, com es bo d'imaginar, difícilment al·ludien fets que sortissin de la llei, fent veure la legalitat de la seva acció. Hom incorporava, també, les pòlisses de carregament, passaports, patents, lletres i altres documents trobats a l'embarcació capturada i, si venia al cas, es procedia a la seva traducció corresponent¹². Finalment, el màxim representant del Rei declarava sentència. Aquesta, sorprenentment, no acostuma a aparèixer formant part dels *dossiers* judicials exa-

8. *Supra* nota 6.

9. *Ibidem*.

10. Curiosament, el mateix temps –24 hores– acostumaven a donar d'avantatge, les autoritats liorneses, per a la sortida del port d'una embarcació abans que la d'un corsari enemic que hi havia coincidit, per tal que no la capturàs d'immediat. Vegeu J. MATHIEUX, *The Mediterranean*, en J.S. BROMLEY (ed.), *The New Cambridge Modern History*. VI. Cambridge, 1972, p. 457. Vint-i-quatre hores a un port neutral. Mathieux (Atenes).

11. Sense esmentar cap font de procedència, J.L. de AZCÁRRAGA y BUSTAMANTE ofereix una succinta relació sobre el *Método que debía seguirse* en aquests processos. (v. Capítol IX: “Introducción del Proceso de Presas”, *El corso...* 125-126).

12. ACA, C.d'Arg. . fs. 996-999.

minats; la seva sort –força majoritàriament favorable als corsaris– es desprèn de la relació, posterior, dels inventaris i, en alguns casos, del repartiment, per parts proporcionals, del buc i de les mercaderies, segons consta, precisament, per relacions així mateix rubricades pel segell notarial¹³. Finalment, sobre aquests processos, hem de remarcar la seva constitució com a una extraordinària font d'informació sobre les intervencions corsàries; efectivament, gràcies als processos hom pot tenir a l'abast qüestions realment interessants sobre els abordaments, i constatar l'escassa existència d'un atac real, car, lògicament, la víctima optava pel rendiment en lloc d'oferir resistència; també sabem de les circumstàncies que envolten la captura, etc. etc. Aquests documents possibiliten la coneixença de la procedència social –i geogràfica– dels tripulants, podent observar l'origen humil dels mariners (picapedrers, menestrals, etc.), així com un cert i interessant microcosmos sobre llur indret de nissaga (mallorquins, provençals, genovesos, napolitans, sards, sicilians, catalans, etc.).

Dues situacions mereixen igualment ser comentades, ambdues per haver generat judicis relacionats amb la pràctica del cors. La primera respon a les aprehensions que de les embarcacions de corsaris confederats feien les autoritats portuàries com a represàlia pels perjudicis que els causaven les seves escomeses. M'estic referint, concretament, a l'actitud dels dirigents genovesos envers els corsistes mallorquins, els quals interceptaven el comerç que els súbdits de la Senyoria lligur sostenien amb els seus veïns francesos. Tot i que aquestes actuacions fugen una mica del tema que hom tracta, el seu interès és així mateix doble car: en primer lloc, impliquen processos formals, on els testimonis –en aquest cas, els acusats– expliquen les motivacions de les seves actuacions, escudant-se sempre en la licitud d'atacar les embarcacions enemigues; i en segon terme –i d'ací la seva incorporació a les planes presents–, per esdevenir causa de repressió a Mallorca, mitjançant la confiscació de vaixells de la república ancorats al seu port, circumstància de la qual es desprenen abundants protestes, atesa la, diguem-ne, actuació “corsària” oficial de les autoritats illenques. La segona situació és similar a l'acabada d'exposar, ja que consisteix en les incautacions dels carregaments de certs vaixells que havien entrat a la rada mallorquina o navegaven pels seus litorals; es tractava, aleshores, d'embarcacions de països “aliats” que estaven comerciant amb les repúbliques berberesques; dit d'una altra manera, que mantenien contactes mercantils amb els enemics i, per tant, susceptibles d'esser acusades de practicar el contraban. Aquests segrests –als quals hom podria considerar com “cors oficial”– generaven multitud de rèpliques, amb resultats diversos, gairebé sempre dependents de la relació de forces imperants, molt primordialment de tipus polític; és a dir, mentre, en certs casos hom havia de retornar l'incautat, altres vegades les protestes podien caure en allò que avui hom diria “silenci administratiu”, no quedant altra alternativa que acceptar resignadament la pèrdua dels carregaments.

Com hom pot veure, la conflictivitat que depara l'actuació del cors es constitueix com la font primordial de les informacions que gaudim sobre el seu desenvolupament. Igualment succeeix pel que implica la realització dels judicis celebrats al Tribunal de la Capitania General del Regne de Mallorca. Si hem de ser sincers, no podem sinó constatar que només són els casos controvertits els que ens permeten esbrinar sobre l'existència factual d'aqueixos processos. Efectivament, malgrat haver reunit un munt de notícies sobre captures fetes pels corsaris de Mallorca, malauradament són escasses les que presenten documentalment les proves processals que exigia el seu discurs. I aquestes guarden una forçosa relació amb les protestes suscitades per allò que, llurs víctimes, estimen com a intervenció improcedent. L'explicació es ben sencilla: l'aprehensió d'un vaixell enemic, si no es creuen circumstàncies especials, difícilment pot ser objecte de reclamació. Per aquest motiu, hom entèn el buit documental que es segueix a l'informe sobre aitals captures; no així passa, em-

13. ARXIU DEL REGNE DE MALLORCA (ARM), Protocols notariais, Joan Servera (S), 994-1004.

però, amb els apresaments, que els illencs acostumaven a fer, de les embarcacions d'aquells estats (nacions/ciutats) "neutrals" que, com s'ha vist abans, eren interceptades mentre comerciaven amb l'enemic. La diferent interpretació sobre uns mateixos fets reconeguts per captador i capturat –captura i relació mercantil– esdevé el motiu del litigi. Un litigi que, com hem al·ludit, podia tenir una resolució incerta. Fos quin fos el resultat d'aquests casos, caldrà remarcar el fracàs de la navegació dels neutrals, una alternativa que, si bé s'hagués pogut beneficiar del desequilibri polític imperant, a llarg termini esdevenia objectiu dels guerrers autònoms marítims que, conscients que el seu pavelló podia anagar béns dels enemics, no dubtava a escometre les seves naus i embargar-ne les mercaderies. En aquests casos, no era estrany arribar a una solució intermèdia segons la qual els propietaris del vaixell recuperarien el buc, mentre que la càrrega que transportaven –generalment d'enemics de la corona– restaria en poder dels corsaris.

Relacionat, naturalment, amb l'acabat d'exposar, hom deu fer constar el que fa ja algun temps vaig considerar com a propi de la "marginació històrica"¹⁴. Em refereix a la discriminació que *de facto* rep la captura d'un vaixell "infidel", en comparació a la mateixa quan la víctima és un "enemic de la corona". Encara que hom hagi trobat alguna referència, aïllada, que al·ludeix la subjecció, al tribunal, de les preses fetes als barbarescs, hom pot testimoniar la manca absoluta de qualsevol sentència que dictamini la il·legitimitat d'aital acció. Abans jo mateix titllava d'enemic "estructural" l'homònim nord-africà (o l'urc), distintiu explicat atesa la seva consideració com a part essencial en la realitat del mateix fenomen, específicament quan afecta la seva perspectiva ideològica; dit d'una altra manera, el paper del cors europeu com l'instrument ideal per dur endavant la guerra santa contra l'infidel¹⁵. Precisament, en la seva relació causa-efecte, aital component es ratifica, en comprovar l'absència de tota problemàtica possible que suposa la captura d'un vaixell "urc", entès com a barbaresc en general¹⁶; així, per exemple, el dia 29 de gener de 1680, el notari Gabriel Vicenç Maymó rubrica les captures fetes pels corsaris illencs entre els mesos de setembre i desembre de 1678 i, d'un total de vint-i-sis aprehensions registrades, catorze pertanyien als barbarescs i dotze als francesos; sobre les primeres, el notari testimonia¹⁷:

"todas las cuales presas de moros fueron declaradas presas bien hechas con diferentes sentencias dadas por este Tribunal de dicha Capitanía General".

El que veritablement astora no és tant la unanimitat de les resolucions com que aqueixes fossin sotmeses a judici. I és que la captura del *moro* poc podria generar cap tipus de rèplica. Estava ben feta i prou. I això es pot veure en el mateix document signat pel notari Maymó. Així, la relació de les catorze preses dels magribins no mereix sinó un breu esment, al qual no hi figura la data d'apresament ni la de la sentència, ans el comentari genèric acabat de transcriure. Tot el contrari succeeix respecte les aprehensions fetes als cristians, on es precisen els dies corresponents a la captura i a la resolució: de les dotze captures

14. G. LÓPEZ NADAL: "Els enemics de la fe: un cas més de discriminació històrica", AA.VV. *Estudis de Prehistòria, d'Història de Mayurqa i d'Història de Mallorca. Homenatge a Guillem Rosselló Bordoy*. Mallorca, 1982, 281-301.

15. G. LÓPEZ NADAL. "La "guerre sainte" et la course européenne (XVI-XVIII siècles)", *Guerre et Paix dans l'Histoire du Maghreb*. Tunis, 1993 (en premsa).

16. "Turc. Peut désigner non seulement les Anatoliens et les levantins (sans compter les chrétiens rénegats: cf l'expression *se faire turc*) de Tripoli, Tunis et Alger, mais encore les saletins... Par beaucoup de contemporains de Henry IV, de Louis XIII et de Louis XIV, Turc est synonyme de pirate, paillard, pillard, féton, sanguinaire, tels sont pour les français, surtout depuis le livre du Père Dan, les "corsaires de Barbarie", car "ils succent avec la lait la haine contre les Chrétiens". D'ou cette image d'Épinal du forban "Turc", qu'il soit de Tripoli, de Tunis, d'Alger, de Salé ... ". G. TURBET DE LOF, *L'Afrique Barbaresque dans la littérature française aux XVI et XVII siècles*. Genève, 1973, 86 i 350. L'obra del Pare Dan referida és *Histoire de Barbarie et de ses corsaires*. Paris, 1637 i la d'Épinal [Épinal]: *Les Relations de Marc Obregon*, 1618. Vegeu, també, G. LÓPEZ NADAL, *El corsarisme...*, 237 (nota 501) i 432 (174).

17. ACA, C.d'Arg. L. 998. G. LÓPEZ NADAL, "Els enemics de la Fe... 298-301 i *El corsarisme...*, 383-384.

—once franceses i una catalana—, set havien estat sentenciades com a preses ben fetes, mentre que les cinc restants havien estat restituïdes als seus propietaris; hi figura la sagetia catalana del patró Sebastià Morell. Cadascuna d'aquestes dotze rep una sentència individual, si bé totes les que hagueren de retornar porten una mateixa data, la del 20 de maig de 1679, ordre expressa de llur restitució¹⁸.

Hom pot intuir, en conseqüència, un distint tractament atorgat a les preses partint de la seva procedència, ja fos d'una costa o altra de la Mediterrània o, amb altres termes més escaients, ja navegàs sota el pavelló de la creu o de la mitja lluna. Pel que concerneix les captures als enemics de la Corona, es vol matisar que, aquelles restitucions que s'hagueren de fer, probablement no foren tant conseqüència d'una sentència desfavorable als seus capturadors com de les pressions fetes per les seves víctimes, les quals adduïen diverses raons per a rebutjar les sentències dictaminades al Tribunal de la Capitania General mallorquina. Tres situacions ens conviden a reflexionar, al respecte:

Una primera es dona el febrer de 1654, quan el patró francès Miquel Bernat resultà capturat al port d'Andratx. Al·legant que portava un salconduit lliurat pel mateix virrei de Mallorca, el comte de Montoro, aquest, després de comprovar la legitimitat del permís, retornà l'embarcació al seu propietari, explicant que la seva concessió de guiatge obeïa al fet que la nau del patró Bernat no portava "bandolers ni criminals, així com tampoc reus de sodomia ni de falsificació de moneda"¹⁹.

Un segon cas està lligat a la captura més important de les fetes pels corsaris illencs durant el període estudiat. Es tracta de la nau francesa *La Nueva Hierusalem*, comandada pel patró de Frontignan, Pierre Audibert. L'aprehensió fou atribuïda a Josep Cordilla, genovès resident a Mallorca, capità de l'"*Almiranta*" *La Concepció*", de l'esquadra de Mallorca governada pel capità Pere Flexes. La víctima fou presa a prop de Sicília, quan, procedent d'Esmirna, viatjava cap a Marsella després d'abastir la ciutat de Messina, aixecada llavors contra el domini espanyol. La captura fou feta el 7 de juny de 1677, mentre que la sentència de la Capitania General de Mallorca fou dictada gairebé un mes després, el dia 2 de juliol. L'import d'aquesta presa —buc inclòs (3.000 lliures)— fou de 120.395 lliures, 7 sous i 1 diner²⁰. El litigi fou obert gràcies a la reclamació feta per tres armenis que havien carregat diverses mercaderies al port otomà, per ésser transportades a Liorna. Aquests pretenien recuperar llurs béns, car es tractava de la propietat d'uns *Catholicos Christianos de la Tierra del Arca de Noe, Amigos y Confederados con los Reinos de España*²¹. La qüestió motivà una forta polèmica, car els armenis reivindicaren els seus drets al Consell de Guerra, iniciant-se d'aquesta manera una llarga controvèrsia que enfronta dos importants organismes consultius del Rei Catòlic, el dit Consell de Guerra —que reivindicava els afers d'apel·lació per causes de cors— i el Consell d'Aragó, que adduïa la màxima representativitat dels afers que afectaven els súbdits de l'antiga —però vigent— Corona d'Aragó. Després d'un llarguíssim procés, el monarca acabaria cedint davant l'entitat de més pes, el Consell de Guerra. No sabem, emperò, com afectaria aquesta resolució els pobres armenis, els quals, passats més de deu anys després d'aixecar la seves protestes, encara no havien estat indemnitzats per les seves pèrdues²².

La tercera situació representa un dels successos més transcendents dins l'evolució del cors mallorquí, durant la segona meitat del segle XVII, i hom podria dir, sense por a equivocar-se, dins la seva història. Em referesc a la crisi que ocasionaren a aquesta empresa

18. *Ibidem*.

19. ACA, C. d'Arg. l. 997.

20. G. LÓPEZ NADAL, *El corsarisme ...* 346-348.

21. G. LÓPEZ NADAL, "Competència entre el Consell d'Aragó i el Consell de Guerra pels judicis de les captures de cors a Mallorca. El cas de la presa "La Nueva Hierusalem", *Fontes Rerum Balearium*, III (1979/80), 208 (6).

22. El procés entre ambdós organismes és transcrit a G. LÓPEZ NADAL, "Competència ... (nota anterior).

illenca les conseqüències dels acords de Nimega. Dia 27 de setembre de 1678: a dita ciutat es signava la pau entre els reis Catòlic i Cristianíssim, pau que posava fi a la guerra d'Holanda. Els corsaris mallorquins, desconeguent la interrupció de la contesa, prosseguiren les seves depredacions a la Mediterrània, conduint després les captures al seu port o venent-les a altres indrets, com Siracusa i Càller. Probablement, per causes no reflectides documentalment, la Capitania General atorgà sentència favorable als armadors, raó per la qual procediren al seu repartiment. Passats uns mesos, els francesos emprengueren un intens procés reivindicant els seus drets i exigint la restitució immediata de les seves embarcacions –o de llur vàlua–, car aquestes havien estat capturades després de signats els acords esmentats. D'un total de disset embarcacions afectades, setze eren de bandera francesa; la restant coincideix amb l'abans esmentada sagetia del patró català Sebastià Morell. Igualment, cinc de les registrades coincideixen entre les registrades pel notari Maymó, quatre de les quals resultaren finalment restituïdes, amb data de 20 de maig de 1679. Del total de les naus afectades, els francesos obtingueren la restitució de totes manco una, l'anomenada *El Quemaduch*, embarcació malouina que conduïa bacallà de Terranova a Itàlia. Aquest procés tingué una durada prou llarga i conegué la intervenció de moltes forces per tal d'arribar a una resolució definitiva. L'interès dels francesos per recuperar les embarcacions, els conduirà a demanar àdhuc la intercessió del nunci a la cort del Rei Catòlic, ja que aquest arribaria a amenaçar els armadors amb l'excomunió si continuaven tancats dins les esglésies on s'havien refugiat, rebutjant cedir davant les peticions dels súbdits del Cristianíssim. Igualment, un potent estol, de gairebé vint vaixells de guerra, comandats respectivament pel *Chevalier* de Chaumont i pel Duc de Vibone, s'acostà durant els anys 1679 i 1680 a les costes mallorquines, per tal de persuadir els seus dirigents a retornar els vaixells capturats pel seus corsaris. La resolució que ens consta –restitució de gairebé la totalitat de captures– es degué fonamentalment a les ordres del rei Catòlic, amb la qual cosa s'evidenciava la seva supeditació política a la del seu homònim francès, el totpoderós *Roi Soleil*. En definitiva, les sentències promulgades a la Capitania General i que declaraven les captures com *ben fetes*, conegueren un substancial capgirament, atesa la imposició de la voluntat dels francesos, els quals, a més a més, aconseguiren indemnitzacions pels danys i perjudicis causats durant la seva estada i venda a Mallorca, Sardenya i Sicília. Pels armadors illencs, aquesta fou una greu crisi, car hagueren de respondre individualment, havent de pagar el que havien lliurat als tripulants de les seves embarcacions, així com el total de l'ingressat a les arques reials en concepte de quint²³. En definitiva, el cors illenc restà ferit de mort; caldria una nova conjuntura favorable per reprendre les seves operacions, situació que arribaria durant la darrera dècada del segle, en l'ocasió de l'esclatament de la Guerra de la Lliga d'Habsburg, també coneguda com Guerra dels Nou Anys.

Finalment, abans de cloure aquestes consideracions sobre la projecció jurídica del cors, i de reflexionar entorn les seves inel·ludibles contradiccions, voldria assenyalar un darrer fet, al meu entendre prou simptomàtic, car explica per si mateix la manera d'entendre la institució per part dels que l'exercien i controlaven. Faig referència aquí a la presència de dues persones, clarament involucrades en el negoci del cors, entre els que havien de decidir la legalitat de la depredació comesa. Efectivament, entre els components del grup d'armadors de l'Esquadra de Mallorca –la principal associació d'armadors de l'illa–, hi trobam Juan Francisco Cebrián, Comte de Fuenclara, *Virrei i Capità General* del Regne, i Joan Servera, *notari*. Ambdós participen en l'armament d'algunes de les cinc naus que composaren aquest estol entre els anys 1674 i 1675; el virrei, amb una quantia prou respe-

23. Pel moment, aquesta situació només s'ha vist estudiada a la meua tesina de llicenciatura –*El corsarisme mallorquí a la segona meitat del segle XVII (1652-1682)*– [Universitat autònoma de Barcelona, Facultat de Lletres, 1988] (inèdita). A hores d'ara preparar una monografia detallada al respecte.

table, mentre que el segon ho fa amb una més aviat simbòlica²⁴. L'ur presència –jutge i part al mateix temps– és prou significativa, car serveix per a constatar com la mateixa llei estava clarament supeditada als interessos de la butxaca. El cors, tota una institució que es pretenia digna del prestigi i de les honors més renombrades, sucumbia, impotent, davant els imperis de l'ambició. Certament, per aquest viatge hom no precisava d'alforges tan aparatoses, tan pretensiosament legals. I és que, de fet, al cap i a la fi, la creu –com, segurament també, la mitja lluna– no s'allunya gaire d'un drap negre i corcat amb una calavera al mig.

24. ARM SP 994 i 995. G. LÓPEZ NADAL, "Actividades financieras de los Chuetas en la segunda mitad del siglo XVII: armamentos en corso y seguros marítimos", AA.VV. *A man not turned to the wall. Essays on Hispanic themes for Gareth Alban Davies*. University of Leeds. Leeds, 1988, 111-136.